

12 januari 1915

Uit Rome wordt van zaterdag gemeld, dat de Osservatore Romano slechts een paar woorden aan het geval van kardinaal Mercier wijdt, waarin alleen gezegd wordt, dat het bericht van zijn gevangenneming onjuist is en dat de paus niet bevredigd is door de mededeling van de Duitse regering.

Naar de correspondent van de Times uit Rome meldt, heeft de Belgische gezant vrijdag aan het Vaticaan een tweede lijst van priesters, ten getale van elf overgelegd, die door de Duitsers in de provincie Mechelen zijn doodgeschoten. Belgen, die steeds de grootste toewijding aan de Heilige Stoel betoond hebben, klagen er over, dat het Vaticaan geen krachtige houding tegenover Duitsland aangenomen heeft, dat de grootste kwaadwilligheid jegens de Belgische geestelijkheid aan de dag heeft gelegd. Ook de houding van de katholieke pers in Italië mishaaft de Belgen, daar zij weigert verbetering van onjuiste Duitse berichten op te nemen.

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 24 december.

Afschuwelijkheid van deze zoete avond ...

Men had mij gezegd: "Overal waar zij huizen, hebben ze reusachtige kerstomen geplant. In het park, middenin, prijkt tussen de beuken de hoogste en de schoonste. Heel de dag hebben zij er aan gewerkt."

Tegen de avond had ik mij op weg begeven om te gaan zien. Ik moet zeggen: heel nieuwsgierig was ik niet; en trouwens, een groot deel in hun kerstvreugde zouden ze mij ook zeker niet toestaan.

Toen ik verdwaald was in de stille straten, die mij het liefste geworden zijn; toen ik een ongewone, een verzadigde, een moeë, maar gelaten wachtende zoetheid mocht ondervinden, die mijn hoofd koel omluwde en mijn binnenste teder verwarmde: toen was ik blij, als excuus, dat ik de kerstboomlokaliteiten op mijn wandeling zou vermijden, een misschien verdachte onbescheidenheid te kunnen voorwenden, en mijn steeds aanwassende afkeer van feestvertoon te mogen verschonen door een gevoel van kiesheid, dat niemand mij kwalijk kon nemen, welke andere gevoelens het misschien ook verborg.

En ik ben niet gaan kijken naar de schone Duitse kerstbomen. Ik heb zelfs de winkelwijken terzijde gelaten, waar de kerstgeschenken prijken tussen marentakjes en de rode bessen der blinkende hulst; waar op het witte marmer, onder het felle licht der uitstallingen de breedboutige ganzen, de scherpborstige kalkoenen de parelmoerige schijnsels van hun gespannen huid vertonen tussen het dofrose bont der log liggende hazen. Ik ben gebleven in de verlaten straten, alleen met schuchter trillende klokkenmuziek, die als bedeesd de dag der verzoening aankondigde. En ik heb ze kunnen aanhoren zonder bitterheid. Het is waarachtig de tijd niet voor sarcasme. Beter dan dezen die de drukke straten vulden met een schijn van feestkoorts, hoorde ik, in het klankgeweef uit al die klokken van heel de stad, de lijdelijke nood luiden, die thans klepelt, zacht, in ieders brein, en waar wij wel naar moeten luisteren. Kerstavond: symbool van een zekerheid weliswaar, maar die nog slechts hoop is. En nu zijn er maar weinig onder ons, die in het enige dat ons bezig houdt, aan de gehoopte zekerheid twijfelen. Zij is echter vooralsnog alleen hoop, en een hoop, die zich voedt aan de gierige borsten van het geduld. Terwijl in aller hoofd het noodklokje klepelt.

Boven mijn hoofd al de schuchtere kerstklokken. En het gevoel in mij van onze nood, de stoffelijke en ook de zedelijke. Stoffelijk: tot voor kort was er schaarste aan voedingsmiddelen (ik haal alleen dit voorbeeld aan), maar er was nog betrekkelijk veel geld; thans komen de voedingsmiddelen binnen in overvloed, maar het geld wordt meer en meer zeldzaam. Ik ken welgestelde lui, die op de zeventig centiem en gaan zien die de twee dagelijkse nummers van de Nieuwe Rotterdamsche Courant kosten. Hogere staatsambtenaren wachten sedert maanden op betaling van hun, trouwens besnoeide, wedde, met dan nog het zwaard van Damocles boven het hoofd, dat zij op zeer verminderd wachtgeld kunnen worden gesteld, zoals hun officieel werd voorgehouden. En daarom is men in komkommervolle zuinigheid gaan leven. Zedelijke nood daarenboven: al is het al erg genoeg met stelligheid te weten, dat men morgen arm zal zijn, erger nog is, dat morgen zo lang, zo heel lang zal duren. Ach ja, we hopen, we hopen. Maar de illusie, dat een oplossing spoedig kan tussenkomen, die is voor goed dood. En dat is maar goed ook. Want de ellende in de ogen te moeten zien, dat zal ons de wet der liefde leren. Er is geen kamer leeg, geen ruimte ijl, of de liefde kan ze vullen en bevolken. Onze arme toekomst zal een schone toekomst zijn. Want waar men niet kan wanhopen – wie, in deze tijden, zou aan wanhoop durven denken? – daar moet men beminnen ...

Ik loop door de stille straten vol klokkengewemel, met mijn zoete nood, die ik koester aan warme liefdegedachten. De lucht is reeds vol van oneindige mildheid, van voorjaarsbeloften als het ware. Ik dwaal, en zonder zelf te weten hoe, sta ik ineens op het drukke, het schelverlichte, het schetterende boulevard.

De bruuske overgang, die me plots komt ontstemmen, maakt mijn gevoeligheid te scherper. Mijn indrukken zijn er onaangener om;

te beter merk ik er de valsheid van, het pijnlijk kunstmatige van het koortsige leven om mij heen. Ja, dat is nu de opgewondenheid van alle kerstavonden. De meeste mensen leven niet dan van uiterlijkheid; daar hebt ge weer het gewone kerstvertoon. Er is een nieuw element bijgekomen; de Duitse officieren en soldaten met luide laarzen, die lachend winkelen, en zo beladen lopen met pakjes, dat ze nauwelijks nog weg weten met hun wapens. Maar daar is ook een element dat ontbreekt, zullen enkelen misschien gevoelen; iets dat ..., iets ...

Op de hoek van een straat schuift ineens uit de duisternis, aan het felle licht der scherpe gevellijn, een vrouw, heft haar gezicht vlak naar mijn gezicht. Haar ogen zijn van glas tussen de lange geverfde lijnen van wimpers en wenkbrauwen, onder de blauwzwarte bordeaux en de hoed met de vuurrode veren. Op haar wangen is zorgvuldig een koorts geschilderd, en tussen het roetige kersrood van haar lippen heeft ze kleine kattentanden. Haar hals is naakt, wit en vol ... Ik keer met afschuw het hoofd af. Maar weet dat een andere voorbijganger reeds aan de beurt is. En ik denk: nooit zal het kindeke Jezus in zulke grote armoede als vanavond geboren worden ...

Ik ga naar huis, kom in de donkere hoofdstad, die huivert van de naderende nacht. En waar ik onder een brug moet, staat daar zeer alleen een schildwacht, met een bollantaarn naast zich. Zijn geweer heeft hij binnen zijn armen tegen zijn schouders geleund. In zijn dikke wollen wanten houdt hij een mondharmonica; en daar blaast hij, tussen zijn natte snor en zijn puilende onderlip, een haperend en teder kerstliedje op.

25 december.

Ik wandel met mijn vriend, de mystieke dichter, door een kerkhof. Het uur gaat naar de middag toe; voor ons rijst, in een lucht van lichte ondicte mist, waar een gulden hemeldiepte doorschemert, de zon als een matte pateen, als een blank glanzende hostie, rond en stralenloos. Vlak aan onze treden zijn de wegen zwart: waar ze verwijderend lopen liggen zij bepoederd met aldoor dichtere rijp. Wij lopen in een allée van laurieren: ieder der lange bladeren aan de bolle boompjes is rijmomrand als met een rijtje heel kleine pareltjes. Het korte verschiet toont paarse bomen, die grillig in oneindige, scherpwitte vertakking staan. De kerk, die dichtbij is, blokt massaal en wazig op, als een droomwerkelijkheid. Het weer is vochtig, onzeker, onbestemd.

“Hebt gij opgemerkt”, vraagt mij mijn ingenieuze vriend, “dat kerstdag op een vrijdag valt?”

Ik kijk hem onbegrijpend aan.

“Welja”, vervolgt hij, “dat Christus dit jaar heeft willen geboren worden op de dag, die hij voor zijn dood bestemd had?”

Ik ben een beetje verbijsterd door de symbolische scherpzinnigheid aan mijn vriend, mompel iets van toeval.

“Gij vergeet”, zegt hij heel ernstig, “dat het toeval wellicht het meest betrouwbare teken is, voor wie het vast te stellen en te interpreteren weet. Kerstdag op een vrijdag: de dag van de dood, die de verlossing betekende. En dat in het oorlogsjaar, het jaar van het wereldconflict, dat – en hier mag niemand aan twijfelen – de grote zuivering moet brengen. Moet het voor ons niet beduiden, dat wij de oorlog moeten zegenen, vermits hij ons zedelijk zal genezen en verlossen? Wij zijn als de man met de dorre hand, die door Christus genezen werd. Die man was een metselaar. Zijn taak

was een opbouwende, evenals de onze mijn vriend. Maar de omstandigheden, de ziekte misschien, hadden gemaakt dat de hand van die man verdord was, en dat hij zijn taak niet kon volbrengen. Hij zal daar wel over getreurd hebben. Maar misschien is hij er te lang en leste aan gewend geraakt. Misschien, wie weet, is hij er bij duur van tijd zelfs in zekere mate fier op geworden; dorre handen zijn eigenlijk een interessante zeldzaamheid ...”

“En wij, mijn vriend”, ging hij na een poosje zwijgen verder, “kunnen wij wel zeggen dat wij hebben opgebouwd? Ik weet: wij hebben de verontschuldiging dat ook wij met dorheid zijn geslagen. Wij, geestelijk opgekweekt in een tijd van nuchtere vrouwen die niet meer baren, zelfs niet meer beminnen zonder bijbedoeling, en al hun gedachten zetten op het nastreven van wat wij, mannen, doen, en verfoeien omdat wij het moeten doen: wij, die dat voorbeeld niet meer hebben van argeloos gehoorzamen aan de allereerste natuurwet, wij hebben de bronnen laten verdorren, of afgeleid tot andere, niet zeer edele doeleinden. Wij zijn de verdorden naar hart en geest: wij zouden niet meer bouwen. En weinigen hebben er spijt van gehad, en waar ze wel spijt hadden, gevoelden zij te dieper hun onmacht. En de meesten vonden hun geval wel heel belangwekkend, en stelden het, zorgvuldig in alle geledingen uitgelegd, met wrange vreugde uit; en de mensen vonden dat het bewonderenswaardig was. Zeg, mijn vriend, is dat niet het beeld van onze tijd, een tijd van analyse, van ontbinding door en door? Bouw daar eens mee op! ... Maar toen kwam, in dit jaar dat kerstdag op een vrijdag valt, toen kwam de oorlog; en in dat betekenisvolle ongewone zie ik juist dat ...”

Ik heb mijn mystieke vriend aan zijn verdere mijmeringen overgelaten. En ben naar huis gegaan, waar wij niet dan in grote bescheidenheid feest hebben gevierd.

Geen te grote verwachtingen, leert ons de tijd, en geen profetieën; alleen hopen in deemoedige verdujdigheid.

Nederlandse scheurkalenders gewenst.

Onze correspondent te Antwerpen schrijft ons:

De jaarwende (ik riskeer maar een nieuw woord, vermits daar vraag naar is bij taalvrienden!) heeft hier het gemis van een ding van dagelijks nut scherper laten voelen: wij hebben geen scheurkalenders in onze taal. In vreedstijd is een Vlaamse kalender al een zeldzaamheid. De duikalmanak van Guido Gezelle was zeker een der merkwaardigste. Een Antwerpse vereniging had in de laatste jaren op zich genomen om grote scheurkalenders voor op kantoor in de wereld te helpen en schoot met dit propagandawerk (zo was het ook bedoeld) goed op. De oorlog heeft dit jaar zeker het tijdig ter perse leggen belet. Nu moet iemand, die er prijs op stelt een Vlaams kalendertje op zijn kamer te hebben hangen, de halve stad aflopen en vindt nog niets. Natuurlijk ware dit een taakje geweest voor het Algemeen Nederlands Verbond. Maar vermits dit verbond er blijkbaar niet op bedacht is geweest, mocht het wel een zaakje voor de Nederlandse papier- en kantoorhandelaars zijn. Ik geloof niet, dat er enig bezwaar kan tegen zijn dat uit Noord-Nederland zo spoedig mogelijke enige duizendtallen scheurkalenders naar Vlaanderen worden gestuurd. Ze zullen daar bij velen welkom zijn.

Zegt niet een Vlaams spreekwoord: alle baten helpen?

Staking van de consulaire postdienst voor Oost-Vlaanderen over Sas van Gent.

De heer K. J. Kuyk te Sas van Gent schrijft ons:

De Duitse overheid deelt ons mede, dat zij zelf een dienst voor de handel inricht tussen Holland en België en dat de verzending van particuliere brieven van en naar Holland en van alle particuliere en zakenbrieven van en naar alle andere bevriende en vijandelijke staten voorlopig opgeheven is.

De algemene postdienst door het consulaat ingericht is gestaakt, met uitzondering voor de consulaire dienst.

Brieven van waarde (geassureerde en aangetekende) en postwissels, die vóór 15 dezer afgezonden worden aan ons adres, Sas van Gent, poste restante, zullen hun bestemming nog bereiken.

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 27 december.

De administratieve opruiming wordt voortgezet. Zo vernemen wij vandaag uit een lang stuk, dat de macht tot het uitgeven van bankpapier van de Nationale Bank op de "Société Générale" overgaat. Althans, daar komt het in hoofdzaak op neer. De "Société Générale", oudste financiële inrichting van het land, heeft, in overeenstemming met andere bankhuizen, het uitbetalen op zich genomen van de vierhonderd tachtig miljoen oorlogsschatting, die ons zijn opgelegd, en waar de provinciale staten natuurlijk niet aan ontsnapt zijn.

Verder wordt aangekondigd, dat alles wat volgens de wet in de "Moniteur Belge" diende opgenomen, thans moet verschijnen in het "Gesetz- und Verordnungsblatt" voor België. Dat nieuwe staatsblad is drielijg. Heden vind ik er de wet in afgekondigd op de arbeid van vrouwen en kinderen: de laatste die door de Belgische Kamer gestemd en door de koning getekend werd, de eerste die

ook in Duitse tekst verschijnt. Franse en Nederlandse versie hebben kracht van wet; voor de Duitse bestaat naar ik vermoed geen wettelijke bekrachtiging, vermits die door de Kamers moet worden verleend. Die wet treedt in werking te rekenen van 1 januari. Er is geen jota aan veranderd, zoals vanzelf spreekt. Zodat de Duitse regering o.m. er de bevoegdheden van de koning der Belgen in afkondigt.

Intussen wordt in een plaatselijk blad gemeld, dat het verboden is op de openbare weg de beeltenis van diezelfde koning te verkopen, evengoed als welk ander Belgisch nationaal onderscheidingsteken ook. Die politiemaatregel werd niet uitgeplakt, zoals toen verzocht werd alle nationale vlaggen binnen te halen. Toen kwam burgemeester Max tussen met een affiche van protest, dat hem bij het Duitse bestuur niet heeft gediend. Ditmaal niets dan een mededelingetje in een blaadje, dat niet iedereen leest. Met het gevolg dat men het portret van de koning en koningin wel niet meer uitvent, maar velen er in hun knoopsgat mee blijven lopen, vooral sedert de verjaardagen.

Een zeppelin heeft vanmiddag over Brussel gevlogen, waarschijnlijk als antwoord op de Engelse tweedekker, die enkele dagen geleden bommen heeft laten vallen op de loods waar de zeppelin in rusttijd onder geborgen zit.

28 december.

Wij hadden nochtans zo gehoopt dat, al was het maar voor de tijd van de oorlog geweest, al de kleine geschillen, al de minder nobele persoonlijke twisten, al de bedilzuchtige krakelen, die nu eens de grond en het wezen van de courante Belgische politiek en van het Belgische samenleven zijn, en die het bestaan van wie verkiest er

buiten te staan zo goed als onmogelijk maken, zouden ophouden en weten te zwijgen - liefst tot het grote opbouwende werk dat de toekomst, hoe ze ook weze, van aller krachten zal vergen, tot een goed einde zou zijn gebracht. Alle partijpolitiek, alle ras- en taalonenigheden: zij moesten verdwijnen voor dat ene doel, aan het gemeenschappelijk vaderland zijn normaal uitzicht, zijn normaal bestaan terug te geven, verbeterd door de ervaringen van de oorlog, die ook de geesten zou hebben wijzer gemaakt, - zij het dan ook met dat andere normale verloop, dat geschillen en krakelen van lieverlede zouden herboren worden. Maar, dachten wij, dan toch niet voor het optrekken van het gebouw, dat aller eerlijke bedoeling, aller onbaatzuchtige poging zou betekenen. En zo durfden wij hopen op ten minste tien jaar ruim ademen in een zuivere, gezonde lucht.

Helaas, de slechtste gewoonten wortelen het diepst; het grote zuiveringswerk van de oorlog heeft niet alle gifstoffen verwijderd, die thans weer aan het gisten gaan. Alsof men bij de heersende toestanden volkomen aangepast was en men ze onveranderlijk achtte, gaat men weer ploeteren in de oude gezellige modder van achterklap en verdachtmaking.

Daar hebt ge, bijvoorbeeld, het geval Woeste. Ik ben niet onder de politieke vrienden van de heer Woeste, wiens publieke optreden vooral in de laatste jaren meer dan ooit bekrompen en schadelijk is geweest, in zoverre dat sommige van zijn eigen partijgenoten hem meer dan eens verloochend hebben. Maar dat belet niet dat ik eerbied heb voor de onbetwistbare eerlijkheid van de oude staatsman, en dat het mij onaangenaam aandoet, hem gebrek aan vaderlandsliefde te horen verwijten. Ziehier nu wat zich voordoet; de heer Woeste, die de regering niet had gevolgd en in Brussel was gebleven, had men, onder het beleg van Antwerpen, toen die stad

zo goed als absoluut ongenaakbaar was, per auto naar de toenmalige zetel der regering zien leiden. Toen hij terug was, had men hem gevraagd wat hij daar was gaan doen. De heer Woeste was het antwoord schuldig gebleven. En nu ging een blad uit Parijs hem zo goed als van verraad beschuldigen. Hij zou, na afspraak met de gouverneur-generaal baron von der Goltz, in een Duitse auto, met de Belgische regering over het sluiten van de vrede gaan onderhandelen zijn. In die tijd sprak men wel meer over Duitse vredesaanbiedingen: men ging het zich herinneren, toen dezer dagen een dagblad uit Brussel het Franse artikel overnam en becommentarieerde. En nu had de heer Woeste goed antwoorden, dat hij nooit in zijn leven veldmaarschalk von der Goltz had gezien, dat hij naar Antwerpen gereden was in een Amerikaanse auto, en zonder de minste Duitse geleide, en dat het niemand aangaat wat hij daar gaan doen was; het blad had goed alle verdenking tegen te spreken en aan zijn goede inzichten tegenover de minister van state lucht te geven; een legende is geboren, die wel zo spoedig niet zal sterven. En bij de ongelukken van de tijd komt zich dit onverkwikkelijke voegen, dat specifiek Belgisch is.

Ander geval: Brusselse bladen, die voor het ogenblik te Londen verschijnen, spreken met smalende geringschatting over de Belgen, die de zwakheid hebben gehad, het vaderland niet te verlaten, en volgens deze voorname boetepredikers, aldus in de kaart der Duitsers spelen. De redacteurs van die kranten hebben het land verlaten, zodra Brussel op 20 augustus betreden werd. Zij weten niet wat hier geschiedt, dan van horen zeggen. Zij schijnen niet te begrijpen dat het blijven betekent: verdedigen van de eigen haard (onbewoonde of verlaten huizen werden zowat overal door de Duitsers voor het eerst en vóór alle andere betrokken en bewoond, en natuurlijk met meer sans gêne dan bij aanwezigheid van een rechtmatig eigenaar, wiens rechten niet mochten gekrenkt) en dat

de verdediging der haarden toch ook wel enigszins meetelt in de verdediging van het vaderland, al schrijft men er slechts eigenzuchtiger beweegredenen aan toe. Zij vergeten, die hooghartige bedillers, dat vluchten wil zeggen: het land beroven van een groot deel zijner vermogens, er de armoede door vergroten, en er aldus misschien het oproer stoken, dat de rampen van de oorlog kan verdubbelen. Zij willen niet erkennen dat "faire le vide", zoals zij met nobel gebaar aanbevelen, de gebeurtenissen niet zou verhinderen, wel integendeel!, en de gevolgen ervan niet verzachten. Trouwens, de gebleven Belgen hebben een goed voorbeeld: de koning. Deze heeft, toen hem onlangs een Brusselse personaliteit mocht naderen, deze geluk gewenst "die", zoals hij zegde, "begrepen hadden dat hun plaats op de vaderlandse bodem was." Die goedkeuring weegt tegen alle kritiek in voldoende mate op, om er verder over te kunnen zwijgen.

Derde geval, en het pijnlijkste misschien: terwijl Vlaamsgezinden, en de voornaamste daaronder, zich van bij de aanvang van de oorlog hadden voorgenomen alle Vlaamse overtuigingen te doen zwijgen, zolang de gemeenschappelijke noden van het Belgische vaderland niet waren opgeklaard, denken sommigen de tijd gekomen tot het zaaien van verdachtmaking. Het is, gij geeft het toe, afschuwelijk: het is helaas waar. Gelukkig dat de echte Vlamingen zelfs als Belg niet te ontmoedigen zijn ...

13 januari 1915

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 31 december.

In de ongezellige nacht wakker geworden op deze gedachte:

Wij zijn als mormeldieren, die zich voor de overwinteringsdommel in hun hol hebben opgeborgen, maar met het gevoel dat wij niet zullen kunnen inslapen.”

Het is een vreselijke nacht geweest, die heel het huis deed kraken. De storm hilde uit duizend vervaarlijke muilen. En onze angstige sluimer is heel de tijd bevolkt geweest van beklemmende droomvisioenen, waar het eeuwige thema van was, natuurlijk, de oorlog, de traag kruipende oorlog.

Bij het ontbijt: verlepte gezichten der huisgenoten. Niemand heeft genoeg geslapen. Iemand drenst: hoelang gaat het nog duren?” Ik moet mij inhouden om niet al te bitsig te antwoorden.

Buiten is er het zonnetje, het vers gewassen zonnetje van na de wind- en regenvlagen. De straatstenen zijn aan het opdrogen: het bolle midden is nog nat, maar de vier hoeken in de slijkzwarte omraming, verkleuren al. De lucht is vinnig en uitdagend vrolijk. Wel ben ik huiverig nog, en tevens huiverig van de doorwaakte nacht. Nog lokt mij gebiedend de open haard met de gloeiende kolen. Maar ik beredeneer mezelf, wek mezelf op tot de gewone ochtendwandeling, die misschien nieuws brengt. Voor een paar maanden of zo was het onbreidelbare nieuwsgierigheid die ons naar de stad joeg. Helaas, ook dat is veranderd ...

Ik vecht tegen mijn neigingen: ik zal mij niet laten verleiden naar de afgelegen wijken van armzalige mijmerij. Ik neem het koen besluit, mij maar onmiddellijk naar de onderscheiden markten te begeven: het is de laatste dag van het jaar, die daar gewoonlijk bijzondere drukte brengt. Misschien geeft het de afleiding, die voor het nieuwe jaar verse moed inboezemt.

Zij hurken, gij weet het, onder het schild van de heilige Katharina, die hier haar kerk heeft, en onder dat van Francisco Ferrer, voor wie er voor die kerk een gedenkteken werd opgericht. Zij genieten, gij ziet het, de bescherming van veel wijsheid, waar men op deze plaats de tegensprekelijke geschiktheid niet goed van inziet, en die trouwens geen merkbare invloed heeft op humeur of gezindheid van gezette bewoners of voorbijlopende bezoekers. Wijsgerig aangelegde naturen zouden hier kunnen mediteren over betekenis en invloed van zichtbare tekens. Maar vandaag ben ik gelukkig geen wijsgerig aangelegde natuur; althans niet meer sedert ik wandel, in de noorderse lucht, tussen de blijde oorlogvergeten Vlaamse gezondheid.

En gij hebt eerst de ijzeren hokjes, aaneengerijd rond het grote hallengebouw, dat ook het 's winters in ijspaleis hertoverde variététheater herbergt, en die de poeljemarkt, en ook de eier- en botermarkt uitmaakt. Vrees niet: ik ga niet beschrijven, en nog minder verneemt gij van het als hard geglazuurde vlees der grootsprakerige, lichtgeraakte en beeldrijk uitschietende of smalende verkoopsters in het wollen schans van hun duffelse kledij, dan van het langhalzig hangen aan nijldige haken van haar als pluimgedierten, die pronken met een witte borst of bloeden uit hun ogen. Niets zeg ik van de schuimlichtheid der witte roomkaasjes, van de geurig barstende en slappe korst der Brussels genoemde dito's, van de hoge boterstullen, die heten te komen uit het vernietigde Diksmuide, van de matte glans der argeloze eieren, waar niemand van wil geloven dat ze vers zouden zijn.

Ik draai rond de kerk om: ik ben op de groentemarkt, de felgekleurde. Wat is dit jaar gezegend geweest aan vruchten. Het witloof ligt gerijd tot hoge stapels als staven gestolde melk. De spuitkolen rollen over elkaar als groene bergen van knikkers. De

andijvie krult haar blad om de harde rib. De menigvuldige aardappel draagt oorlogskaki, en bij hun kleur getuigen ook de schorseneren van een nederige, maar eervolle afkomst. En, waar de appels kraaien van kleurige pret, is het de latuw, zijn het de eerste tedere latuwblaadjes, die ons braaf en schuw bezien als onschuldige meisjes (ik overdrijf enigszins).

De vismarkt dan, en heel de zee die ons roept, die ons opeist, die ons bij de keel vangt. Ik heb er te weinig mee geworsteld dit jaar, - de enige die ik de worsteling waardig keur. Thans gilt zij naar mij met al haar bijtende geuren, en ik kan haar niet toesnauwen, dat ik haar zulke brutaliteit betaald zal zetten. Want ook ik verlang naar haar, heb nooit verlangd naar haar met deze heftigheid, sedert ik weet dat de oorlog haar gezuiverd heeft van versierende mensenwerken. Maar laat ze oppassen, totdat ik ze in haar nieuwe, in haar beschaamde maar te stoutere naaktheid mag genaken. En ik meen het nog veel beter dan ik het zeg ...

Het is tijd dat ik naar huis ga voor het middageten: ik loop door de donkere Kathelijnestraat, langs de extatische kalfskoppen in de winkels der pensenarissen, voorbij de opgetaste stapels rosbief der volksbeenhouwerijen, aan de geurige kraampjes van sinaasappelen en "boestrink". En op de hoek zit een vrouwtje, dat tijm en laurier en andere drooggeurende peperplanten verkoopt; zij zit laag gehurkt op een kreupel stoeltje, en schijnt wel in slaap gevallen. Tot haar nadert een groezelig meisje, haar kleindochter waarschijnlijk, met in een pannetje een dubbele portie uit de Volkssoep. En het oudje ontwaakt, doet haar platgesleten klompen uit, en gaat met haar kousen over het dampende vocht zitten. "Eerst mijn voeten wat warmen", zegt ze tot het meisje, olijk glimlachend. Het meisje wacht geduldig.

1 januari.

Het is alles in orde: wij hebben weer onze “thé’s-tango”, onontbeerlijke bestanddelen in het leven van een grote stad, vooral tegen oudejaarsavond. En het kon er dus vannacht lustig toegaan.

Of het inderdaad zo is geweest, kan ik niet getuigen . We hebben niet eens het uur afgewacht der wisseling van het oude met het nieuwe jaar: wie denkt aan pret maken, buiten het wereldje “où l’on s’amuse?” En dat wereldje zelf, bestaat het nog? Ik merk nog wel de aanwezigheid van het vrouwelijk element ervan, maar vermoed – en hoop – dat velen onder de jonge “fêtards” hun plicht hebben begrepen ...

Ik weet dus niets van oudejaarsavond af. Ik weet alleen dat het heden een dag van oneindige verveling is geweest. Vanochtend doffe wensen: wie heeft nog de moed? Ach, het is niet dat ze onoprecht zouden zijn, onze wensen van geluk! Maar wie durft ze uit te spreken zonder schroom, zonder denken aan al het lijden dat het vurig verlangde geluk voorbereidt, waar het geluk uit geboren moet worden als een zwaard, gezuiverd en gezengd in de felste vlammen? Neen, wij durven er niet naar uit te zien. Met het gevoel, dat er nu toch eindelijk iets gaat gebeuren dat ons enige zekerheid geven zou, durven wij het nauwelijks hopen: het zou weer zoveel bloed kosten! En, terwijl wij weten dat het toch bloed kost, ook als er niets gebeurt, zitten wij hier, en wachten, met ons hoorbaar bloed in ons, dat tikt aan onze slapen gelijk de doodsworm in een bedsponde.

Ja, wij weten: geduld is kracht, en houden het steeds voor ogen. Wat zou het worden, als wij zelfs de moed van het geduld – helaas, wij kunnen alleen lijdzaam moedig zijn! – zouden gaan opgeven?

Wij weten het: we moeten volharden in de enige houding die ons mogelijk is. Maar op dagen als deze, die feestdagen plegen te zijn, bij de onverschillige verlatenheid van straten en pleinen, voelt men te beter, ook waar men zich niet verkiest te verdiepen in al te gemakkelijke tijdsbeschouwingen, hoe de luie gebeurtenissen drukken; hoe deze oorlog, die vadsig is en wreed, ons allen op de nek weegt als een zak nat zand ...

Onverschillige verlatenheid. Ik ben vanochtend naar de stad gelopen zoals iedere ochtend. De onverschilligheid der voorbijgangers was heel wat groter nog, dan ik ze had verwacht en mij had voorgesteld. Nauwelijks een zondagstemming. Velen lopen in hun werkplunje. Ik kom door een brede volksstraat, die anders op feestdagen vol opgedirkte kinderen met stijf gekrulde haren is. De kinderen zien er voor het merendeel groezelig uit vandaag. Andere jaren vond de werkman, als hij 's middags thuis kwam van het bezoek aan de patroon en het paar borrels geledigd had met de kameraden, een lekker maal op hem staan wachten. Dit jaar zal hij het, als iedere dag, moeten doen met de volkssoep ...

Zo verloopt de dag, de onroerende dag. De zeer enkelen – kleine kantoorklerken de meesten – die voorbijgaan met de hoge zij op het hoofd en de witte “cache-col” om de hals (beeld van de klassieke nieuwjaarswenser), stemmen tot kregeligheid. Liever dan maar gaan zitten in de diepte der kamer, naast de zwijgende warmte van de haard; zo weinig mogelijk denken; de ontastbaar onwegende as der schemering om u heen laten dalen, tot het geheel donker zal zijn en bijna tijd om naar bed te gaan. En vooral: niet spreken over de gebeurtenissen ...

Zo doen wij. Aldus wordt het jaar 1915 ingesteld.

3 januari.

Wij krijgen onze musea terug: wij kunnen weer vergelijkende studie gaan ondernemen op de pleisterbeelden in de hallen van de Cinquantenaire, waar de meesterstukken van alle eeuwen elkaar in de weg staan. De beoefenaars der Egyptische archeologie – en hoevelen zullen er niet zijn onder de soldaten der bezetting – zullen zich naar hartenlust aan hun lievelingsstudie mogen overleveren. Wie durft klagen dat hij in Brussel Aziatische antiquiteiten moet ontberen, mag voortaan een ondankbare heten. Zelfs Wiertz noopt ons tot een bezoek, en ik heb dan ook het inzicht gehad, de schilder van de “Napoleon aux outrages” en andere krijgshaftige lappen te gaan interviewen; heb daar echter van afgezien, omdat ik gerechtigd was, een lijfspreuk van hem indachtig, zijn antwoord te vreeze: “La guerre, pas plus que la peinture, ne se discute.”

Binnenkort openen zelfs de twee staatsmusea van oude en van moderne schilderijen en van beeldhouwwerk hun deuren, en zullen dus het bewijs leveren dat er niets uit verdwenen is.

Dat heropenen der musea verheugt mij: het is of ik oude vrienden tegemoet ging. Het is het bewijs dat het normale leven, zij het dan ook maar in schijn, herneemt. Helaas, het bewijs ook dat wij er het abnormale sterk van ondergaan ...

Heden het kerstmenu van onze Belgische soldaatjes gelezen. Omdat het mij verkwikt heeft als had ik mee aangezeten, schrijf ik het over:

Hors d'oeuvre variés.

Rôti roastbeef.

Gâteau pommes de terre.

Sauce tomates.

Purée d'épinards.

Salade russe.

Desserts.

Entremets quatre quarts.

Crème Charlotte.

Biscuits et fruits.

Vins et liqueurs.

6/7 januari

Het ontbreekt de Duitse administratie werkelijk niet aan ijver. Bij gebrek aan oorlogsnieuws, - sedert dagen al werd ons niets verteld over hetgeen in ons eigen land gebeurt – regent het verordeningen en berichten. Zo lezen we vandaag het bevel, dat ieder die brandbare of niet-brandbare oliën of vetten (ik vat aldus een lange nomenclatuur samen), gehele of kapotte gummivoorwerpen, auto- of andere banden, in welke staat ook, bij zich aan huis in voorraad mocht bezitten, daarvan een verklaring moet afleggen. Het Duits bestuur zal oordelen, wat er dient mee gedaan, of zij ter beschikking dienen gehouden of mogen voortverkocht.

Tevens wordt ons herhaald, dat wij ons ver te houden hebben van alle beoefening der vonkentelegrafie; dat zelfs gewone telegraaf,

alsmede telefoon, uitsluitend ten behoeve der Duitsers zijn; dat het houden van duiven uit de tijd, of althans streng gereglementeerd is.

En vandaag, 7 januari, heet het: alle mannelijke en vrouwelijke inwoners van Groot-Brussel, van meer dan vijftien jaar oud, die geen Belgen zijn, doch behoren tot een natie die met Duitsland op oorlogsvoet verkeert, moeten zich aanmelden op bepaalde dag en uur in een bepaald lokaal.

Ik merk bij deze op, dat voor het eerst in een Duitse afkondiging sprake is van “Grand Bruxelles”, met in een voetnota, omschrijving daarvan. Met een pennentrek lost aldus de Duitse autoriteit het lastige vraagstuk op der administratieve eenmaking van Brussel met de voorsteden. Of schijnt ze althans op te lossen. Want gaat zij zich waarlijk met de kwestie bezighouden, dan zal zij zien, dat het werkelijk moeilijker is dan men zich op het eerste zicht zou voorstellen. Dat weten de Brusselaars, die eveneens voorstander der eenmaking zijn, en er zich ijverig mee bezig hebben gehouden, sedert jaren ...

De “Deutsche Schule” gaat weer open.

In de verte hoort men weer, met grotere duidelijkheid, het kanon.

Baron von Bissing, de Duitse gouverneur-generaal van België, heeft, naar wij in de Tijd lezen aan alle priesters in het bisdom Mechelen het volgende rondschriften gericht:

Kardinaal Mercier te Mechelen heeft mij, na mijn aanmerkingen betreffende de het volk opruiende en verontrustende uitwerking van zijn herderlijk schrijven, schriftelijk en mondeling de verklaring afgelegd, dat hij zulk een bedoeling geenszins heeft gehad. Hij heeft er juist de meeste nadruk op gelegd, om de bevolking op de

noodzakelijkheid van gehoorzaamheid te wijzen aan de macht, die het land bezet houdt, zelfs indien een Belgisch vaderlandslievende zich inwendig in opstand zou gevoelen tegen het Duitse bestuur. In geval ik echter een opruiende uitwerking zou vrezen, zou de kardinaal er niet aan vasthouden, om van zijn geestelijkheid te verlangen dat, zoals in het slotwoord verklaard wordt, het herderlijk schrijven volgens de oorspronkelijke bedoeling, herhaaldelijk zou worden voorgelezen op de volgende zondagen, en dat het verder verspreid zou worden.

Dit vooropzettende, hernieuw ik derhalve het verbod van 2 januari II. betreffende de voorlezing en verspreiding van het herderlijk schrijven.

Op vele plaatsen in het aartsbisdom weigeren – naar de Tijd verder mededeelt – de geestelijken te gehoorzamen aan dit nieuwe bevelschrift. Zij verklaren, dat zij dergelijke lastgevingen alleen rechtstreeks van de kardinaal willen ontvangen en niet van een in kerkelijke aangelegenheden onbevoegde militaire gouverneur. Zij gaan voort het schrijven voor te lezen en te verspreiden.

Dr. Johannes Tschiedel, de Brusselse correspondent van de Lokal-Anzeiger, schrijft over de herderlijke brief van kardinaal Mercier. Elk jaar met Kerstmis verspreidt de kardinaal zulk een herderlijke brief, waarin hij ook steeds politieke beschouwingen houdt. Dat hij daarvan thans niet is afgeweken en ook nu vrije kritiek heeft uitgeoefend op de politieke toestanden, is niet vreemd. Ware de brief alleen in de kerk voorgelezen en had hij dus het karakter van een preek gedragen, dan zou de censuur er zich niet mee hebben bemoeid. De brief is echter ook door de druk verspreid, en dit was, zonder vergunning der overheid, strafbaar. Het Duitse bestuur heeft daarom de sluiting van de drukkerij die de brief

vermenigvuldigde gelast en ongeveer 40.000 exemplaren in beslag genomen. De correspondent bevestigt nog eens dat er geen sprake is geweest van een gevangenhouding van de kardinaal. Er is niets anders gebeurd dan dat twee officieren door de gouverneur-generaal daartoe afgezonden, besprekingen met de kardinaal hebben gehouden, waarvan het gevolg is geweest dat deze zelf van de verdere voorlezing van zijn brief heeft afgezien.

Een onzer correspondenten schrijft:

Voor iemand, die in deze oorlogstijd de twee delen van België heeft bezocht, het gedeelte, bezet door de Duitsers en dat, waar de Belgische troepen strijden voor de herovering van geheel hun vaderland, is het verschil in de stemming der bevolking wel zeer opvallend.

Waar de zware tred gaat der Duitse soldaten, is de bevolking gereserveerd, ziet toe en zwijgt, tenminste in het openbaar. Wel leeft in het hart der burgers het vertrouwen op een betere en blijere toekomst, maar angstvallig wordt dit verborgen gehouden voor de vreemde heersers. Elke nieuwe beproeving, die de oorlog brengt, veroorzaakt nieuwe, met moeite verborgen verbittering.

En ook, elke week worden de levensmiddelen zeldzamer, de levensomstandigheden moeilijker. Er zijn dorpen, die letterlijk zijn leeggegeten door de troepen, waar brandstof ontbreekt en de algemene ellende voor de deur staat. Er zijn steden, waar duizenden zonder verdienste en zonder brood zijn.

In het deel van België, waar de Belgische troepen niet alleen stand houden, maar van waar ze telkens weer krachtige aanvallen richten op de tegenstanders, is de toestand anders. Wel heeft ook hier het land door de oorlog zwaar geleden, maar elke nieuwe beproeving

wordt door de bevolking gelaten, zo niet met blijdschap gedragen. Daar volgt men de strijd tot in zijn kleinste onderdelen. Elke vordering van het leger, hoe gering ook, is er bekend, en elke 50 meter, die worden gewonnen op de tegenstander, zijn er ook een reden tot een vreugde, die zich uit in ieders gesprekken.

Er is iets groots en verhevens in deze houding der bevolking, die herinnert aan de beste ogenblikken uit onze eigen geschiedenis.

Merkwaardig, ook in militair opzicht, is het verschil op economisch gebied. Armoede heerst er niet in het deel van België, waar de Belgische vlag nog of weer wappert. Er wordt gearbeid in vele werkplaatsen en zelfs op het land, waar nog zeer kort geleden de vijandelijke projectielen grote gaten sloegen.

In dorpen, die slechts enkele weken geleden bijna geheel vernield zijn door het geschutvuur, keren sommige bewoners nu reeds terug. Zij komen er aanschouwen, met droefheid, hun bijna geheel vernielde woningen, maar dan wordt de droefheid verdrongen door een nieuwe hoop en zij beginnen de zware arbeid, om uit een puinhoop weer een nieuw tehuis te maken. De vensters zonder ruiten worden dichtgespijkerd, de gaten in de muur, veroorzaakt door de projectielen, eveneens.

Gebrek aan levensmiddelen kent men niet en in het door Belgische troepen bezette gebied kan men goedkoper leven dan in ons eigen land.

De voeding der troepen laat dan ook niets te wensen over.

Het Belgische leger, dat nooit had gerekend op een oorlog als deze, waarbij het is afgesloten van zijn voornaamste steunpunten, heeft zich naar de nieuwe omstandigheden uitstekend geschikt. De

transportdienst is op uitgebreide schaal opnieuw georganiseerd en kan de vergelijking met die van de beste legers doorstaan.

Het behoeft niet gezegd, dat de verhouding tussen de bevolking en de troepen in het door de Duitsers bezette Belgische gebied en dat, waar de Belgische troepen zich bevinden, geheel anders is.

In Gent, in Antwerpen, in Brussel, in Brugge, in Oostende, in al de door Duitse troepen bezette Belgische steden, worden de daar aanwezige militairen beschouwd als vreemde indringers, die worden geduld in het openbaar, gehaat in stilte. De bevolking doen alleen voor hen, wat strikt noodzakelijk is.

Maar in zuidwestelijk België is elke soldaat voor de bevolking een held, een man, die het militaire uniform draagt, voor elk oud vrouwtje als een zoon. Zelfs in hun grootste ellende vergeten de burgers de soldaten niet en men ziet huizen, half ingestort door het artillerievuur, waar op de muur is geschreven: "er is nog hesp in de kast", of "in de kelder vindt ge wijn, ik laat het u."

De mensen uit deze huizen zijn gevlucht met nog een gedachte aan de mannen, die voor hen strijden.

Te Brugge zijn de mensen op rantsoen gesteld. Ze krijgen 250 gram brood per dag, wat te weinig is voor gezonde jonge kerels.

De levensmiddelen zijn niet zo in prijs gestegen als wel verteld wordt. De suiker, die al eens 1,10 frank gekost heeft, is nu weer afgeslagen op 74 centiemen; steenkool per 50 kilo van 1,10 F op 3 F, cokes per hl van 1,10 op 1,60 F, Sunlightzeep per doos van 50 op 70 centiemen. Een kilo bruine bonen kost nu 1,20 F, lucifers per pak 17 centiemen. Overal moet de mark aangenomen worden voor 1,25

frank. De enige krant, die in Brugge gelezen mag worden is Le Bien Publique, die dan ook niets dan onzijdige berichten geeft.

14 januari 1915

Levensmiddelen voor België.

Van morgen af zal de Staatsspoor dagelijks een extra goederentrein laten lopen van Rotterdam naar de Belgische grens voor vervoer van levensmiddelen bestemd voor Luik.

Uit België.

De Duitse gouverneur-generaal in België, generaal von Bissing, heeft de 10^e dezer de volgende bekendmaking doen verspreiden:

Volgens betrouwbare inlichtingen bevindt zich in België nog een tamelijk groot aantal wapens. Ik verzoek derhalve de bevolking van België hierbij, vóór 15 januari, de wapens en schietvoorraad, van alle soort, die zij nog in haar bezit heeft, op het gemeentehuis af te geven.

Volgens deze beschikking gelden als wapen:

Allerhande vuurwapens, als daar zijn krijgsgeweren, jachtbussen, jachtgeweren, stokgeweren, pistolen, revolvers, luchtgeweren, uitgezonderd de wapens met kunst- of antiquarische waarde.

Als schietvoorraad (munitie) gelden krijgspatronen van alle soort, jachtpatronen (kardoezen), zowel in delen als volledig.

Wie binnen de gestelde tijd wapens inlevert, blijft niet alleen straffeloos, maar bekommt voor elk ingeleverd krijgsgeweer en voor elke soldatenbajonet, ook zulke die op de slagvelden opgeraapt

werden, een som van 1,50 F, door bemiddeling van het gemeentebestuur door de krijgskas uitbetaald.

Alle in bijzonder bezit zijnde jachtwapens, stokgeweren, enz., moeten de naam van de bezitter dragen en worden tegen ontvangstbewijs van de burgemeester afgeleverd. Zij blijven zijn eigendom en worden hem na het ophouden van de oorlogstoestand teruggegeven.

Na 15 januari wordt daar, waar enige verdenking bestaat, onverbiddelijk huiszoeking gehouden, de gevonden wapens worden aangeslagen en de eigenaars volgens de krijgswetten streng gestraft.

Roosendaal-Antwerpen.

Men deelt ons mede, dat er van zaterdag 16 dezer af maar één trein per dag zal vertrekken van Roosendaal naar Antwerpen, en wel de trein van 14 u 30. De ochtendtrein van 11 u 30 komt te vervallen.

15 januari 1915

De Tijd van 6 dezer bevatte een telegram van een correspondent te Rome, waarin werd meegedeeld, dat mgr. Deploige, opvolger van kardinaal Mercier als bestuurder van het Filosofisch Instituut te Leuven, te Rome was aangekomen met o.a. een naamlijst der in de Belgische bisdommen doodgeschoten priesters. Thans seint die correspondent aan de Tijd:

“Namens mgr. Deploige doe ik hierachter de volledige lijst volgen van gefusilleerde priesters, waarover ik reeds seinde. Bij vergelijking zult gij bemerken, dat zij enigszins de lijsten aanvult die door de aartsbisschop van Mechelen en de bisschop van Namen

openbaar gemaakt zijn. Nog enige priesters worden tot dusver vermist en hun lot kan niet met zekerheid worden vastgesteld. Vandaar dat de hieronder volgende een eerste en slechts voorlopige lijst is, bovendien enkel inhoudende de namen van priesters, welke alleen in de maand augustus werden gefusilleerd. Ik vertaal de lijst letterlijk uit het Frans, gelijk ze aan Z. H. de Paus werd overgelegd.”

Dan volgen, gerangschikt, de namen: in het aartsbisdom Mechelen 11, in het bisdom Luik 6, in het bisdom Doornik 2, in het bisdom Namen 24.

16 januari 1915

Een grappig grensincident.

Men schrijft aan de Tijd:

Dezer dagen circuleerde in de bladen een bericht uit Het Volk, waarbij een grappig geval werd verteld van een echtpaar, dat aan de grens te Cranendonck niet kon bewijzen, dat het man en vrouw was, terwijl ook de trouwringen geen inscripties bevatten. De Duitse officier nam er toen genoegen mee, dat het echtpaar het bewijs zou leveren, door elkaar een zoen te geven.

Maar iets heel anders overkwam dezer dagen een Hagenaar, zoals de man zeer smakelijk vertelde. Hij moest een tijdje geleden voor zaken België in. Voorzien van de nodige passen en schrifturen toog hij met goede moed op reis. Daar hij echter in de krantenberichten herhaaldelijk gelezen had, dat er in België onder het Duits bestuur haast nergens meer volop mondvoorraad was en daardoor vreesde, dat hij wellicht voor zijn goede centen in een hotel van de plaats, waar hij moest zijn en minstens een dag moest vertoeven, geen

eten zou kunnen kopen, besloot hij in zijn reisvalies een paar van de bekende bussen sportconserven mee te nemen.

Bij de Duitse wacht gekomen en zich van geen kwaad bewust, toonde hij zijn passen. Alles in orde. Maar hij werd toch aan een streng onderzoek onderworpen en van top tot teen gevisiteerd.

Niets verdachts werd op hem gevonden. Maar daar kwam zijn valiesje aan de beurt.

Nauwelijks had de Feldwebel de bussen ontdekt of zijn gelaat betrok en nam een gevaarlijke plooi aan. Hij commandeerde onze Hagenaar twee passen en nogmaals twee passen achterwaarts te doen, waaraan deze onmiddellijk gevolg gaf, wel wetend dat de Duitsers niet met zich laten sollen.

Toen werden door de Feldwebel een paar militairen gerekwireerd en uit het fluisterend gesprek, dat door de Duitsers werd gevoerd, ving de Hagenaar zoveel op, dat ze het hadden over ... bommen, terwijl de Feldwebel daarbij zeer gewichtige blikken wierp op het valies, dat hij de soldaten aanwees.

Daar de Hagenaar herhaaldelijk op zeer verdachte wijze door de drie paar ogen der militairen van top tot teen werd opgenomen, ogen, die nu juist niet al te vriendelijk meer keken, begon hij het wel enigszins benauwd te krijgen en hij dacht reeds aan een kogel. Hij begreep echter nog niet juist, waarover het ging.

Heel voorzichtig werden de bussen uit het valies genomen en van alle kanten bekeken. Het Hollands, dat er op stond, was de Duitser te geleerd en met de grootste omzichtigheid werden de blikken op een afstand in het gras gelegd.

Toen kwam de Hagenaar aan de beurt. De Feldwebel, geassisteerd door de beide militairen, onderwierp hem aan een scherp verhoor, waarvan vooral de verdachte bussen het onderwerp vormden. Al spoedig bemerkte hij, dat men ze inderdaad beschouwde als gevaarlijke projectielen.

De verklaring, die hij omtrent de bussen gaf, stemde de Duitsers niet tot gerustheid en de Hagenaar had de proef op de som te leveren, of hetgeen hij zegde wel overeenkomstig de waarheid was. Met de revolver in de hand gelastte hem de Feldwebel een der blikken klaar te maken op de wijze, zoals hij er de verklaring van had gegeven.

Zeer op zijn gemak, ondanks het hem dreigende wapen, begon onze zegsman de proeven van zijn kookkunst af te leggen. Met de sleutel, die bij de blikken hoorde, stak hij de drie gaatjes in de bodem en zette het ding toen op zijn kop. Weldra begon het water op de ongebluste kalk te werken en na een klein kwartiertje was het maal klaar en vertoonde hij het aan de militairen. Maar daarmee waren ze nog niet tevreden en hem werd gelast er van te eten. De bus bevatte kippenragout en de Hagenaar nam er een smakelijke hap van.

Toen stak de Feldwebel zijn revolver weg en nam er ook een hap van ... Hm, hm, dass schmeckt. En smullend en smakkend met de lippen peuzelde hij de hele bus leeg.

Maar het kon wel een truc zijn van de Hollander en de tweede bus kon wel een echte bom zijn. Donnerwetter, im Kriegszeit kann man nichts vertrauen."

Ook de tweede bus moest het lot van de vorige ondergaan, en weldra stond het tweede maal, thans zuurkool, spek en worst, te

pruttelen. Ook hiervan mocht de Hagenaar een hapje proeven en toen kwamen de twee kameraden van de Feldweibel aan de beurt. De eerste nam een flinke vork vol en bracht ze gretig naar zijn mond.

“Ha, Michel” zegde hij tot zijn kameraad, “das ist Sauerkraut mit Schweinefleisch”. En meesmuilend reikte hij zijn kameraad de vork over. Beurtelings namen de beide landstroomsoldaten de vork ter hand en maakten de bus helemaal soldaat.

“Junge, Junge, das sind gute Bomben”, lachte het drietal, en het valies werd nogmaals aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen, of er misschien nog meer van die gevaarlijke projectielen in geborgen zaten.

“Nichts mehr” was het teleurstellend bericht.

Zeer vriendelijk maakten de Duitsers hun excuus, dat ze “ein so guten Holländer so verdächtigt hatten.”

De vriendelijkheid was echter niet wederkering, want onze Hagenaar has zijn smakelijke voorraad met de ogen naar de Duitse magen zien verhuizen.

“Ik had er op dat ogenblik zoveel spijt van als haren op mijn hoofd” besloot hij, “dat ik niet in plaats van zo’n fijne bussen sportconserven een traditionele Haagse houten ham had meegenomen op reis. Mijn vrouw had de onze thuis nog pas zo prachtig opnieuw laten opknappen door de verver.

Het leven in Oostende is voor de bewoners zeer zorgelijk geworden, vooral door de schaarste van voedingsmiddelen. Het rundvlees is er op. Maar van de Duitsers kunnen de mensen al voor twintig frank de arme gewonde paarden kopen om ze te slachten. Wat deze

zielige dieren daar lijden aan de IJzer, met de soldaten mee, ook als ze niet gewond worden! De bevolking van de vroeger zo weelderige badplaats krijgt daarvan de droevigste taferelen te zien. Telkens weer voeren de Duitsers er de eindeloos lange transporten van vaak zo'n vijfhonderd stuks binnen, kreupel, met gezwollen poten, stijf geworden door het leven in de moerassige bodem, om er door de paardenartsen te worden behandeld. Mijn Belgische zegsman verklaarde, dat men nog eerder went aan het ellendige schouwspel van de konvooiën gewonde soldaten, dan aan de rampzalige processies van deze gedweeë paarden.

Verder is er geen groente meer te krijgen, nauwelijks wat koffie, geen thee, en haast geen bier, omdat de Duitsers hierop vrijwel uitsluitend beslag gelegd hebben. De steenkool is lang verbruikt. De gasfabriek staat dus stil en de kleine voorraad cokes is heel duur. 's Avonds na zes uur mag nergens meer licht branden. In tal van huizen trekken de bewoners zich dan maar terug in de kelders, omdat de Duitse bezetting alle vertrekken voor zich heeft verlangd, zegt hij. Aan de Zuiderlaan alleen zijn enige duizenden Duitse soldaten, Landstormmannen, marinematrozen ingekwartierd.

Het rekvisiteren gaat onafgebroken voort tegen afgifte van bons, aan welke waarde de bevolking echter sterk twijfelt. Huis aan huis, van hofstede tot hofstede trekken Duitse officieren om de voorraden te onderzoeken. Zij stappen binnen, vragen: "Madam, hebt ge nog iets voor ons?" En wie dan de waarheid niet spreekt, wordt gestraft. Alle varkens, alle koebeesten, paarden enz. worden weggevoerd. Geen stuk koper laten zij in Oostende over. En vooral de grote koperen melkemma's van de boeren zijn een gezochte buit om in Duitsland te worden versmolten voor nieuwe schietvoorraad.

De prijzen van het zwarte brood zijn 55 centiemmen per kilo, van een liter petroleum 1,25 F, van aardappelen 12 F de 100 kilo. Sedert tijden krijgt de bevolking geen brieven meer en geen kranten. Op een dag van de vorige week werden een vijfentwintig mannen gevangen genomen, die trachtten brieven te vervoeren.

Van de Limburgs-Belgische grens.

Men meldt ons uit Maastricht:

Enige dagen geleden brachten de kranten het bericht, dat op de vaart van en naar Luik alleen stoomboten werden toegelaten.

De feiten bewijzen het tegendeel. Wel is de scheepvaart in vergelijking met normale tijden zeer gering, maar elke dag worden in de sluis te Maastricht schepen geschut, die van België komen of naar België gaan. De laatste zijn meestal leeg en ze komen geladen terug. Het zijn voornamelijk steenkolen, cokes en stenen, die zij meebrengen. Maar gisteren kwam een stoomboot met ijzer, die hier te Maastricht werd gelost. De steenkolen, die tot nu toe kwamen, waren voor een klein gedeelte voor Nederland. Enkele schepen waren echter bestemd voor Bree in de Kempen en zelfs voor Turnhout. Van een der schippers, een Hollander, die met een schip stenen uit België kwam, vernam ik, dat de scheepvaart van de zijde der Duitsers geen moeilijkheden ondervond, als de passen der personen aan boord maar goed in orde waren.

Ellendig is het met de mensen gesteld, die tussen de Nederlandse grens en de Leopoldsvaart wonen. Over de grens mag niets vervoerd worden. De Hollandse grenswacht is verplicht zulks te beletten, hoe moeilijk het menigeen ook valt, die arme Belgen het hoognodige, dat men over de grens wil brengen, te onthouden. Aan de andere zijde de Leopoldsvaart, waar de Duitse schildwachten

met uiterste gestrengheid niemand en niets doorlaten. "Hoe kan ik eten krijgen meneer?" zo sprak me een boer aan, die tien meter ongeveer van onze grens woont. "Ik heb niets meer, geen brood, geen spek, geen tarwe: niets meer. Ook uit Holland kan ik niets krijgen." Ik heb innig medelijden met de man, en met allen die in hetzelfde geval als hij verkeren. Ik beloofde hem een goed woordje te zullen doen bij de autoriteiten. En ik neem daarom deze gelegenheid te baat om de aandacht van het comité ter voorziening van levensmiddelen in de Belgische grensgemeenten op deze slachtoffers van de oorlog te vestigen. Deze mensen kunnen op gemakkelijk wijze van Holland uit gespaard blijven voor het ellendigste, dat de oorlog kan veroorzaken: hongersnood.

Men deelt ons mee, dat de ene trein per dag, die van heden af van Roosendaal naar Antwerpen zal lopen, naar nader is bepaald niet om 14 u 30, maar om 13 u 52 van Roosendaal zal vertrekken.

17 januari 1915

Bij het bericht, dat de paus aan koning Albert heeft geschreven, dat hij het geval met kardinaal Mercier als niet van groot gewicht en de zaak als afgedaan beschouwt, had de Daily Telegraph gemeld, dat de kardinaal nog altijd wordt bewaakt en er posten voor het artsbisschoppelijk paleis staan.

Daarbij tekent de Kölnische Zeitung aan: "Het eerste kan juist zijn, van een bewaking van de Mechelse kardinaal is echter geen sprake geweest. Er zij op gewezen, dat men in het vijandelijke kamp, o.a. in een mededeling der Belgische regering over de priesterlijke offers van de oorlog, met bijzondere nadruk het optreden van de Duitsers in België als vijandig tegen de katholieken tracht voor te stellen. Iedere Duitser weet, dat dat een plomp verzinsel is. Nog dezer

dagen is in de Croix van Parijs, de bevordering van de katholieke godsdienst door het Duitse Rijk met nadruk geprezen. De bovengemelde uiting van de paus komt op de juiste tijd.”

De correspondent te Roosendaal van de Tijd verzekert thans uit officieuze bron te weten, dat kardinaal Mercier op 2 en 3 januari van zijn vrijheid beroofd is geweest in zover, dat gouverneur von Bissing hem nadrukkelijk verbood Mechelen te verlaten, ofschoon zijne eminentie zich naar Antwerpen wilde begeven. Officieel is dat verbod nog niet ingetrokken. Mgr. Evrard, deken van Brussel, heeft aan de geestelijkheid een schrijven gericht, waarin hij mededeelde dat niettegenstaande het schriftelijk verbod van von Bissing om de verspreiding van het herderlijk schrijven te verbieden, de kardinaal met de meeste beslistheid wil, dat met de voorlezing van dit herderlijk schrijven verder wordt gegaan.

De kardinaal heeft volgens dezelfde correspondent aan mgr. Evrard verklaard: “Ik verzet mij tegen het geweld dat aan mijn herderlijk bestuur wordt aangedaan. Men heeft alles gedaan om mij het herderlijk schrijven te doen verzachten. Ik heb dat niet gewild. Nu zoekt men mijn geestelijkheid van mij af te scheiden door te verhinderen mijn brief te lezen. Ik deed mijn plicht. Mijn geestelijkheid moet weten, of ook zij haar plicht zal doen.”

Verscherping van het pastelsel.

Men schrijft ons uit Maastricht:

Van gisteren af moeten de Belgen, komende van de fortengring van Luik, dus van verder dan Cheratte, passen hebben, door de kommandantur te Luik afgegeven. Tot nu toe konden ze volstaan met een pas, afgestempeld door de vice-consul van Duitsland te Maastricht. Te Moelingen werden de reizigers, die niet in het bezit

waren van zo'n pas, aangehouden. Ook met passen, in afgegeven, mag men te Moelingen niet meer door, omdat Moelingen tot de provincie Luik behoort, terwijl in Kanne niemand met passen uit Luik of Moelingen meer de grens over mag, omdat Kanne Belgisch Limburg is. Vele reizigers te voet zagen zich zodoende de pas afgesneden.

Voor mensen, komende van Cheratte, Visé en plaatsen bij de grens, zijn de andere passen nog geldig. Op Nederlanders schijnt deze maatregel niet te worden toegepast.

Wij hebben het overzicht van het Amerikaanse Hulpcomité voor België, over de week die eindigde op 11 januari ontvangen. Er zijn in die week uit Rotterdam 5535 ton (van 2240 pond) tarwe, 9915 ton meel, 365 ton rijst, 336 ton erwten, 187 ton bonen en 58 ton zout naar België gezonden. Met de voorafgaande zendingen mee 78.983 ton levensmiddelen en andere artikelen. Uit de rekening en verantwoording, lopende van 22 oktober tot 9 januari, blijkt dat er een kas- en banksaldo is van 184.626 pond. Het comité schat de uitstaande vorderingen voor inkopen en vrachten op 1.700.000 pond. Er worden nog 39 schepen met levensmiddelen uit Amerika hier verwacht tussen heden en 12 april.

18 januari 1915

De economische toestand van België.

Een van onze correspondenten in België schrijft ons op 17 januari:

Reeds meermaals was ik in de gelegenheid te wijzen op de rampzalige economische toestand van het ongelukkige België, tot voor korte tijd een der meest welvarende landen van Europa. Toch meende ik dat het onderzoek niet volledig zou zijn zonder dat

daaraan een nauwkeurig beeld van die toestand in een bepaald deel van het land gevoegd werd. Om verschillende redenen koos ik daartoe de nijverheidsstad Gent, aan velen onzer lezers bij aanschouwing of door zakenbetrekkingen persoonlijk bekend. Uit het hier volgende zal dan blijken hoe in enkele maanden wereldfirma's tot aan de rand van de afgrond, en een nijvere werkliedenbevolking tot de diepste ellende kon worden gebracht.

Zoals de lezer bekend is, zijn de drie voornaamste producten, welke in de Gentse fabrieksgebouwen verwerkt worden, het vlas, het katoen en de metalen.

De vlasnijverheid beschikt te Gent over 13 spinnerijen, welke gezamenlijk 225.000 spoelen in beweging hebben en 14.000 werklieden aan de arbeid helpen. Hoewel deze tak tot einde april normaal had kunnen doorwerken, besloot de Duitse overheid dat van 23 november af in deze fabrieken slechts 24 uur per week gewerkt zou worden; de zaterdag zou als vrije dag beschouwd worden. De 24 uur waren dus over vijf werkdagen te verdelen. Als reden werd opgegeven dat daardoor de arbeidersbevolking voor langere tijd dan anders aan het werk zou kunnen worden gehouden. Deze maatregel strekte zich tevens over de katoenfabrieken uit, welke laatste, evenzeer als de vlasnijverheid, met de nu volgende te bespreken bezwaren te kampen hadden.

Behalve het door mij hier reeds herhaaldelijk ter sprake gebrachte gemis aan post, telegraaf, telefoon, pers en andere voor handel en nijverheid onontbeerlijke organen, trof deze industrieën wel voornamelijk het gebrek aan goede vervoermiddelen. De spoorwegen zijn uitsluitend voor militaire doeleinden bestemd, de buurtspoorwegen rijden slechts enkele malen per dag en mogen maar één goederenwagon per keer meenemen, terwijl het verkeer

te water, hoewel de stad Gent aan het herstel van bruggen 60.000 frank besteedde, te strijden heeft met alle mogelijke bezwarende eisen en maatregelen.

Een andere moeilijkheid is de omstandigheid, dat de banken geen geld geven dan tot betaling van salarissen aan werklieden; zij zouden bovendien niet anders kunnen, want gebrek aan kasgeld, gevolg van het stilleggen van alle verkeer, maakte dat zij deze betalingen aan de industriëlen slechts konden doen door zelf geld op te nemen bij de gemeentekas, waarvan drie hunner elk 750.000 frank voorschot kregen. Men voege hierbij het verbod en de praktische onmogelijkheid voor de fabrikanten om gelden te innen of betalingen te doen, dan buiten de gemeente en haar naaste omgeving.

Het steenkoolvraagstuk speelt eveneens een gewichtige rol. De weinige kolen, die uit Duitsland worden aangevoerd, hebben weliswaar dit voordeel dat er geen oorlogsrisico voor het transport betaald moet worden, maar de kwaliteit is slecht en deze zendingen zijn aan grote vertraging onderhevig. De kolen die per spoor uit het Belgische bekken worden aangevoerd, worden door een Duitse belasting getroffen, welke 10 centiemen per ton en per kilometer belooft, terwijl er slechts een tiental treinen per week de mijnbekkens verlaten. De transportprijs per schip is drie keer zo hoog als in gewone tijden, en deze verzendingswijze is dikwijls aan rekwisitie onderhevig en heeft eveneens een groot oponthoud, zodat eigenlijk de toevoer zeer gebrekkig is en Gentse fabrikanten er zelfs toe zijn overgegaan hun machines met briketten, een zeer kostbaar surrogaat, te stoken.

Bovendien is door het verbod om allerlei goederen, waarvan een lijst is opgemaakt, uit Vlaanderen te verzenden, de handel, zelfs

naar onzijdige landen, feitelijk gestaakt; weliswaar kan telkens in elk bijzonder geval een uitzondering worden toegestaan, maar de omslachtige bemoeiingen, die dit meebrengt, helpen er zeker niet toe mee het zakenleven enigszins te vergemakkelijken.

Van buitengewoon ernstiger aard is echter het gevaar, waarmee de nijverheid te strijden heeft en waarop ik nu de aandacht wil vestigen; ik bedoel het systeem der opeisingen of rekquisities, dat gaandeweg reusachtige afmetingen heeft aangenomen.

Alleen in de maand december zijn in Gent 550.000 bundles (1 bundle is $\frac{1}{3}$ pak) vlasdraden opgeëist. Daar elke bundle ongeveer tien frank waard is, vertegenwoordigt dit de aanzienlijke som van vijf en een half miljoen frank. Ziehier hoe in de vlasfabrieken (wij zullen straks zien, dat bij de katoennijverheid enigszins anders gehandeld wordt) dit opeisen in zijn werk gaat. Begin november kregen de Gentse vlasfabrikanten bevel aan de Duitse overheden, op bedreiging van zeer zware straffen, op te geven hun voorraden aan grondstoffen en aan draden, met nauwkeurige opgave van soort en nummer. Drie heren, een vlasagent uit Stettin, een vlashandelaar uit Silezië en een oud-directeur van een der Gentse fabrieken, een Duitser, waren aangewezen op een en ander toezicht te houden. Half december volgde daarop een aanschrijving, houdende bevel de gehele productie ter beschikking van het Duitse legerbestuur te houden, met toevoeging dat er op 15 januari nader over beschikt zou worden, hetgeen klopte met een in die dagen in Duitse bladen versijnd bericht, waaruit bleek dat voornoemd ministerie order had gegeven in België de voornaamste grondstoffen, als wol, katoen, jute, hennep, vlas, metalen, huiden, leer, enz., op te eisen en er in Berlijn een commissie was benoemd om deze grondstoffen onder de Duitse fabrikanten te verdelen.

Van het nu reeds gerekwitioneerde vlas zullen te Berlijn prijs en datum van betaling vastgesteld worden. Wat er met het overige na 15 januari zal gebeuren is nog niet te zeggen. Goederen welke aan derden behoren, moeten met de grote massa blijven, aangezien alle contracten als verbroken worden beschouwd.

Dit is in grote lijnen hetgeen bij de Gentse opeisingen geschiedt, te Doornik echter zijn in twee spinnerijen draden en grondstoffen weggevoerd, zodat deze beide fabrieken hun deuren hebben gesloten.

In de katoennijverheid is het evenzo gesteld als bij de vlasindustrie; zij heeft natuurlijk met dezelfde moeilijkheden als deze te kampen, maar toch gaat het hier enigszins anders toe. Katoen is op dit ogenblik in Duitsland schaars en een zeer gewild artikel, zodat de te Antwerpen liggende voorraden welkom waren en alle werden weggevoerd. In totaal haalden de Duitsers uit de Scheldestad 80.000 balen katoen weg, wat, per 100 baal gemiddeld op 40.000 frank gerekend, de reusachtige som van 32 miljoen frank aangeslagen katoen maakt. Men nam deze balen zelfs indien er geld op voorgeschoten was (warranted) en lette er evenmin op welke kwaliteit en gewicht de balen bij het verlaten der magazijnen hadden. Dit alles zal te Bremen, waarheen deze buit gevoerd is, naar het heet alsnog geschieden, maar daar de prijs aldaar eveneens bepaald zal worden, ziet men gemakkelijk welk risico de eigenaars lopen een groot deel van hun 32 miljoen frank niet weer te zien.

Als voorbeeld meld ik u dat uit het magazijn van een wereldbekende Gentse firma te Antwerpen 4700 balen werden weggehaald, waarvan de waarde destijds 45.000 F per 100 balen, nu zeker, wegens de stijging van de markt, op 50 à 55.000 frank begroot mag

worden . Bij deze firma werd in de Gentse magazijnen ook alle katoen genomen, zodat zij alleen voor een bedrag van 7 miljoen frank zag opeisen.

In Gent, waar op die datum omstreeks 20.000 balen lagen, kreeg men op 1 januari, nieuwjaarsdag, 's avonds bevel opgave van de aanwezige voorraad en kwaliteit te doen en op de morgen van 2 januari kwamen knechten de firma's verwittigen dat de Duitsers bezig waren de magazijnen leeg te halen en op treinen te laden. In tegenstelling met hetgeen elders geschiedde, werd hier wel gewogen en kwaliteit genoteerd.

Tot nu toe werden alleen de magazijnen op deze wijze leeggehaald, aan de fabrieksvoorraden werd nog niet geraakt, hoewel alles er op wijst dat dit binnenkort zal gebeuren. Als ook die worden opgeëist zouden de fabrikanten hun poorten kunnen sluiten, de arbeiders de straat op gaan en zich voegen bij de metaalbewerkers, welk bedrijf sedert lang stil staat wegens totaal gebrek aan grondstoffen. Bij deze sombere schare kan men nu ook reeds de arbeiders uit de ledernijverheid voegen, daar de Duitsers in de slachthuizen alle huiden opeisen en naar Duitsland doen zenden, zodat er niet gelooid kan worden en o.m. de schoenenindustrie stil ligt.

De ellende, die van deze maatregelen natuurlijk het gevolg is, dreigt schrikbarende afmetingen aan te nemen en de zeer loffelijke pogingen, die in het werk worden gesteld om de wonden althans enigszins te helen, zullen helaas weldra ontoereikend moeten blijken.

Hoe onder dit alles de toestand der arbeidersbevolking zelf is, daarnaar is door mij een onderzoek ingesteld, waarover ik in een

volgens artikel verslag hoop te geven, maar tot besluit een paar cijfers.

Volgens betrouwbare opgaven bedraagt in België het aantal werklozen: in de bouwvakken 945 per duizend, in het vervoerwezen 830 per duizend, en in het havenbedrijf zelfs 960 per duizend.

Men meldt ons:

Het opeisen door de Duitsers in het bezette gebied van België nam de laatste tijd ongehoorde afmetingen aan. Een grootindustriële, te Verviers woonachtig, doch die zijn uitgebreide leerlooierijen te Nîmes heeft, moest voor 1.250.000 frank leer leveren. Hij sloot daarna zijn werkplaatsen, doch de Duitsers eisten, dat hij weer aan het werk ging, of zij zouden de hele boel annexeren. Hij is dus weer aan het werk getogen en moet nu $\frac{1}{3}$ van al het afgewerkte leer aan de Duitsers afstaan. Een lakenfabrikant te Verviers, die dit hoorde en voor hetzelfde lot bevreesd was, liet 2000 arme vrouwen komen, gaf hen elk voldoende laken voor een mantel en bovendien het geld voor maakloon en knopen. Op deze manier wist hij tenminste, dat het laken niet in handen der Duitsers kwam.

Naar aanleiding van het bericht uit Maastricht: Verscherping van het passtelsel, in ons ochtendblad van gisteren, deelt men ons mede:

Sedert donderdag zijn er in België scherpere pasvoorschriften voor de terugkeer naar Nederland in werking getreden. Te Luik geeft de Passzentrale, Place du Théâtre, de Passierschein uit, waarmee zij echter niet gul is, zo men niet wil verklaren niet meer naar België terug te keren.

De Passierschein, die men krijgt en die 6 mark kost, geeft als enige overgangsstation Moelingen (Moelingen), zodat men noch van de tram over Rocour Tongeren, noch van die over Bassenge gebruik kan maken. Het beste is een rijtuig tot Moelingen te nemen, waarbij men zich echter dient te overtuigen, dat de pas van de koetsier goed in orde is, daar men anders, zoals ik, de ervaring kan opdoen, dat het rijtuig onderweg aangehouden wordt, rechtsomkeert kan maken en men ca. 12 km te voet tot Eijsden kan afleggen. Te Moelingen kwam niemand door gedurende de 2 uren, dat ik daar werd opgehouden. Meer dan 100 vrouwen, die uit Argenteau, Visé etc. daar stonden, waarvan velen 5 km en meer te voet waren gekomen om in Eijsden brood en petroleum te kopen, werden teruggestuurd. Op mijn vraag waarom men hier zo moeilijk was, antwoordde men dat het net zo was op alle grensstations sedert donderdag.

Mijn indruk was, dat men te Moelingen angstig stipt de nieuwe voorschriften opvolgt en dat het aanbeveling verdient, liever België over een ander station te verlaten; in geen geval moet men proberen om zonder Passierschein naar Nederland terug te gaan, daar men dan groot gevaar loopt teruggezonden te worden.

19 januari 1915

Paspoorten van en naar België.

De volgende bepalingen zijn, naar men ons meldt, door de Duitse autoriteiten in België getroffen ten aanzien der paspoorten:

“Voor reizen per automobiel, spoor of schip, is voor alle personen een aan betaling onderworpen bewijs nodig.

Dit bewijs wordt afgeleverd door de plaatselijke militaire of burgerlijke overheid van de woon- of verblijfplaats der reizigers. Elk bewijs is enkel geldig voor een bepaalde tijd en kan ten allen tijde opgeschort worden.

De controle der bewijzen geschiedt ingevolge de voorschriften van de gouvernementen of militaire gouvernementen.

Het gebruik van een rijwiel is, uitgezonderd voor de Duitse militairen en Duitse burgerlijke ambtenaren (voorzien van een legitimatiebewijs), alleen bij uitzondering – vooral voor geneesheren, geestelijke, ambtenaren, enz., voor uitoefening van het beroep – toegelaten tegen bewijzen, aan betaling onderworpen. Ter aflevering is bevoegd de Duitse plaatselijke militaire of burgerlijke overheid van de woon- of verblijfplaatsen van diegenen, die het bewijs verlangen. Nadere bepalingen blijven voorbehouden aan de gouvernementen en de militaire gouvernementen.

Alle uit België naar verbonden of neutrale staten reizende Belgen behoeven een legitimatiebewijs en een verklaring over doel, tijdstip en duur der reis. Deze bewijzen zijn af te leveren door de Duitse militaire of burgerlijke overheid der woon- of verblijfplaats der reizigers.

Alle uit verbonden of neutrale staten komende Belgen behoeven een legitimatiebewijs, afgeleverd door de Duitse consul, met opgave van doel, tijdstip en duur der reis. Alle over de Duitse, Hollandse of Luxemburgse grenzen uit België trekkende reizigers moeten dragers zijn van een legitimatiebewijs en een bewijs over doel, tijdstip en duur der reis. Legitimatiebewijs en reisbewijs moeten, voor zoveel de voor de overheid van zijn land

gelegitimeerde reizigers zich niet op de terugreis bevinden naar Duitsland, Holland of Luxemburg door een Duitse militaire of burgerlijke overheid in België afgeleverd en gestempeld zijn.

Onderdanen van verbonden en neutrale staten behoeven een reispas, afgeleverd door hun overheid, en bovendien een toestemmend bewijs van den Duitse consul, met opgave van doel, tijdstip en duur der reis.”

Prijzen van eetwaren te Antwerpen op 15 januari: wit brood 52 centiemen (vroeger 30), bruin brood 50 centiemen (vroeger 24), boter 1,85 frank (vroeger 1,70 frank); eieren 15 centiemen (vroeger 18), fruit onveranderd, behalve de druiven. Honderd kilogram meel kosten thans 56,50 frank. De prijs van petroleum is gedaald van 60 tot 30 centiemen per liter.

De Duitse gouverneur-generaal in België heeft bepaald, dat te Brussel “ter beperking van de weelde”, en om de voorraden langer te doen strekken, banketbakkerswaren alleen op woensdag en zaterdag mogen worden bereid.

De Duitsers in België.

Parijs, 19 januari. Volgens de Romeinse correspondent van de Echo de Paris heeft de paus een bijzondere vertegenwoordiger naar Brussel gezonden, om een onderzoek in te stellen inzake het incident met kardinaal Mercier.

20 januari 1915

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 8 januari.

Er ware een stuk te schrijven over "De Vrouw en de Oorlog".

Ik zeg niet over de moeder, de echtgenote, de verloofde, de zuster en de oorlog (ik kon er de schoonmoeder aan toevoegen). Over deze onderscheiden soorten vrouwen, - als ik mij zo mag uitdrukken, - gezien in dit bijzonder vlak, heeft door de eeuwen heen de sentimentaliteit overvloedig gevloeid; te rekenen van de Ilias, overstroomde de literatuur ons met voorbeelden van hun heldenmoed en andere edele gevoelens meer; en zelfs het naturalisme van de jaren '70, dat in de oorlog een prachtig studieveld vond, zag veel over het hoofd, om alleen de deugden van bewuste vrouwelijke types te exalteren. Nochtans hebben de vijf maanden, die wij achter de rug, de zwaarbeladen rug hebben, ons veel geleerd, dat weinig stichtelijk is. Maar dan was het dat de vrouw haar hoedanigheid van moeder, echtgenote, verloofde, zuster en zelfs misschien schoonmoeder vergat, om nog enkel de vrouw te zijn.

Tucht spat, bij geboden gelegenheid, te lichter in ontucht uit, naarmate zij strenger en meer gespannen is. Alle gebondenheid dringt naar bevrijding. Er is geen grote massale, gemeenschappelijke krachtsinspanning of zij vindt op haar weg de eenvoudigste maar meest gebiedende menselijke drijfveren en driften tot impuls en verpozing. Toen, in augustus, het Duitse leger door Brussel trok, hoorde men van een echte sensualiteitsvlaag, niet zozeer nog bij de soldaten, als bij de opgewonden, tot het uiterste gespannen bevolking, en niet het minst bij de vrouwen, bij

De Vrouw, zelfs waar deze echtgenote of verloofde was (van schoonmoeders heb ik weliswaar niet gehoord). Men heeft mij van zeer geloofwaardige zijde afschuwelijke verhaaltjes gedaan van Belgische, maar overspelige officiersvrouwjes. Ik weet met zekerheid dat er nog dagelijks gebeuren, waar trouwens de Duitsers voor weinig tussen zitten; en dit brengt mij tot mijn uitgangspunt, dat ik overigens niet verder ontwikkelen zal, als dat er een stuk ware te schrijven over: de Vrouw en de Oorlog.

Brussel is een weeldestad, waar dan ook de seksuele losbandigheid tiert. Dat zij, bij de intrede der Duitsers, vertienvoudigd leek, en ook de prostitutie in engere zin zich tot een ongewone hoogte wist op te werken, hoeft dan ook geen betoog. Sedertdien is alles veel kalmer geworden, en blijft binnen de grenzen der betrekkelijke deftigheid van normale tijden. Ik weet niet of het is omdat onze "jeunesse dorée" voor een deel op het slagveld staat, maar ik heb zelfs de indruk, dat bedoelde grenzen nauwer zijn toegehaald. Over wangedrag van Duitse zijde hoort men niet. Vele der manschappen van onze bezetting, die uit Landstorm bestaat en weinig afgewisseld wordt, hebben trouwens hun wettelijke vrouw laten overkomen. En wat het bezoek aan sommige huizen, die ik niet omschrijf, betreft: het is, naar men mij zegt, niet verboden, maar toch met strengheid gereglementeerd.

Maar de mens bestaat niet uit een lichaam alleen: hij heeft ook een ziel. En vandaag wilde ik er u juist op wijzen, als op een merkwaardigheid en als een bijzonder geval van het traktaatje over de Vrouw en de Oorlog: dat een Duitse soldatenziel zo in oorlogs- als in vreedstijd zeer geschikt voor de liefde is. Ik doel hier niet op banale gevalletjes; minnarijtjes van korte duur, die geen diepere indruk nalaten dan de geur van een roos of het gefladder in het zonnelicht van een blanke vlinder (neem mij de vergelijking niet

kwelijk). Er is hier geen sprake van een lonk en een kus: er doet zich op het bezette grondgebied van België, en dit na nauwelijks vijf maanden, voor, dat plechtige eden werden gewisseld, en de banden van een huwelijksbelofte gesmeed werden tussen een Duits soldatenhart en het dito van een in België geboren meisje. Tot stichting zou ik ten minste één geval kunnen aanhalen: weliswaar is het bruidje van Duitse afkomst. Maar men verzekert mij uit de beste bron dat menig meisje uit het Walenland, te Luik en te Namen o.m., haar hart verpand heeft aan een Duitse zoon van Mars, die geen ogenblik geaarzeld heeft, Deutsche Treu te laten blijken, en wie thans het vooruitzicht op een gelukkig huwelijk het leven in de loopgrachten verzacht.

Over deze verovering der harten (deze die mij het meest verwondert, daar ik ze helemaal niet verwacht had: wij Belgen kennen onze macht op de Belgische meisjes), heb ik vanochtend lang lopen mijmeren. En, waar ik langs een begraasde wegzoom liep, heb ik het eerste madeliefje geplukt van het jaar.

10 januari.

Regen, regen zonder einde, regen onbedaarlijk, regen zonder barmhartigheid.

En ik denk aan de overstroomde Leie-vlakten, aan de wijde Scheldevallei die eveneens onder water staat: het effen, fijn grijze Leiewater onder de effen blauwe grijze regenhemel; het gele, kleizware, kletsklotsende, logge Scheldesop, waarboven de lucht rolt vol roetige wolken. En de oneindige regen aan zee, de luie, gedweeë, de grauwe, lijdelijke zee onder haar dichte sluier, haar doorzichtige, hoge deken van regen.

En daar vecht men. Er zijn verschrompelde mannetjes die daar wriemelen, die voor de regen duiken in de aarde, die de regen buiten de aarde drijft; de slijkmannetjes, die vechten onder de onbedaarde regenhemel ...

Wij zitten in onze kamers. De bedompte vensterruiten verliezen doorzichtigheid. Wij zien niet meer dat het regent. Wij horen het alleen, drenszang der stilte, der vochtige stilte, met nu en dan, als de stomp van een logge vuist in de omringende wezenloosheid, het kanon. De drenzige regenstilte, en het kanon, heel in de verte; ons beeld van de oorlog, in de bang warme kamers ...

Maar daar gaat ineens de lucht open op wat gele klaarte, op de glans van een tweede lucht; achter deze, die zwaar hangt van regen. Deze was egaal; geen opstapeling van onderscheiden wolken. Er komt ook klaarte in de kamer, en zelfs de speling van wat bleke zon.

En opeens ronkt een wonderbare blijheid in de lucht; als een reuzentor in een hoge zomerochtend. Wij kijken de lucht in, zien niets, lopen naar achter, in het tuintje, naar de richting van het geluid. Over het tuintje ligt een lange, evenwijdige schaduw. Wij kijken op: enkele meters boven het huis, zo schijnt het althans, hangt oorverdovend snorrend een Zeppelin, onroerend haast, wendt zich even rechts, draait even links, schijnt zich af te vragen welke weg hij zal gaan, en of hij niet beter zou doen, in ons tuintje te dalen. Maar hij bedenkt zich; het tuintje zou te klein zijn. Hij snort wat harder, gaat dan loodrecht omhoog. Wij zien hem van onder witter worden; geen schaduw der aarde meer op hem. Al zijn ribben gaan hoekig klaar staan in het licht. Een ruk naar voren: nu schuift hij in een boog over het huis. Wij weer straatwaarts, hij is al over de bomen. Hij hangt nu hoger, als een reusachtige vliegende reclame voor een sigarenfabriek (men mag zich tegenwoordig aan alles

verwachten). En dan gaat hij weer duiken, verdwijnt weldra achter de horizon.

Het is een druk uur. De straat is vol volk. En er zijn ook veel, veel soldaten. De mensen lopen, opgewondenheid die het nieuwe wekt. En de soldaten, meer nog dan de burgers, hangen aan het zeldzame schouwspel, waar niemand van denkt dat het schrikwekkend, dat het verschrikkelijk kon zijn. Zij ijlen het vliegtuig na, wijzen het met uitgestrekte arm; zij roepen elkaar toe met luide, blijde en rauwe klanken, die nauwelijks woorden gelijken. Zij zien er geen soldaten meer uit, dan naar het uniform, alle tucht, alle wil, alle bewustheid is eruit: zij zijn kinderen met een nieuw en wonderbaar speeltuig.

En mijn zoontje, dat ze tienmaal daag vol plichtsbef in zware gerustheid voorbij ziet marcheren, kijkt verbaasd hun uitgelatenheid na, en vraagt: "Papa, wat zouden die mensen wel kunnen doen, als zij geen soldaat moeten zijn?"

11 januari.

Elke dag het zijne. Ik bedoel: elke dag een nieuwe administratieve maatregel. Al is "nieuw" hier eufemistisch. Misschien omdat dingen, die men herhaalt, plezier doen, zo ons het Latijnse spreekwoord leert, krijgen wij weleens eenzelfde bericht onder een tweede of een derde vorm. Dit is althans de reden die sommigen ervoor vonden. Het kon trouwens goed zijn, dat die herhalingen nodig blijken, en ik zegen ze als ze aan stumpers moeilijkheden besparen. Zo de man, die ik te Boom met een duif zag lopen, en die gearresteerd werd, omdat hij niet gelezen had, dat het niet meer mocht. Nu heeft men het ten tweede, (of ten derde?) male uitgeplakt, verleden week al, en kan iedereen het weten ...

Ten tweede – of ten derde? – male ook, verbiedt men ons, andere wapens dan die kunst- of antiekwaarde hebben, te bezitten. Men gaat zelfs veel verder ditmaal: men belooft één frank vijftig aan ieder die wapens komt deponeren, wapens die trouwens zijn eigendom blijven. En ik vrees, dat de herhaling van het verbod er ook ditmaal wel nodig was, zo niet in Brussel, dan toch in sommige nijverheidscentra.

Veevoeder mogen wij niet meer uitvoeren. En ook geen geld meer aanvaarden van de Belgische regering, zo wij staatsambtenaar zijn. Mocht de regering het in het hoofd krijgen, het ons te zonden, dan zou het geld worden verbeurd. Er wordt ons trouwens weer en eveneens herhaald, dat aan de Belgische regering alle rechten in het bezette deel van België ontzegd zijn ...

Ik vertelde u, nietwaar, dat alle “staatsangehörigen” van landen, die met Duitsland in oorlog zijn, en die in Brussel zouden verblijven, zich moesten aanmelden. Nu is gebleken dat onder dezen zoveel Fransen waren, dat dezen een bijzondere spreekdag krijgen. Huisbazen van de andere kant, die Engelsen, Fransen, Russen, Serviërs, Montenegrijnen of Japanners herbergen, dienen ze ook aan te geven tegen een vastgestelde datum. Aldus hoopt de kommandantur op de hoogte te komen van de Brusselse bevolking en, misschien wel deze van minder gewenste elementen te gepasten tijde te zuiveren.

Kardinaal Mercier.

De Tijd bevat de tekst van een protest van kardinaal Mercier, gedagtekend Mechelen, zondag 10 januari 1915. Daarin wordt de mededeling van de Duitse regering te Brussel tegengesproken “dat

de kardinaal-aartsbisschop van Mechelen in de vrije vervulling van zijn herderlijke taak in geen enkel opzicht belemmerd werd.”

Kardinaal Mercier schrijft o.m.: Uit de feiten moge blijken, hoezeer dat bericht in strijd is met de waarheid. Immers op de avond van de 1^e januari en de ganse daaropvolgende nacht zijn soldaten de pastorieën binnengevallen, hebben er onze herderlijke brief aan de pastoors ontruikt of vergeefs getracht dit te doen, en, ons bisschoppelijk gezag minachtend, hebben zij verboden hem aan de gelovigen voor te lezen, terwijl zij daarbij dreigden met de zwaarste straffen, die aan de pastoors of hun parochie zouden worden opgelegd.

Op de tweede januari in de vroege ochtend om 6 uur ontving ik, zegt kardinaal Mercier verder, het bevel mij diezelfde morgen voor de algemene gouverneur over mijn brief aan priesters en gelovigen te komen verantwoorden.

De volgende dag werd mij verboden in de kathedraal van Antwerpen het plechtig lof te gaan bijwonen. Toch, eindelijk, is het mij toegestaan mij vrij te bewegen om andere bisschoppen van België te bezoeken. Uw rechten, geliefde medewerkers, en de mijne werden aldus verkracht. Als burger van België, als zielenherder en als lid van het heilig college van kardinalen protesteer ik daartegen plechtig.

Kardinaal Mercier.

Het Haagse correspondentiebureau meldt ons:

Van geachte zijde worden ons de beide volgende brieven toegezonden betreffende de zaak van kardinaal Mercier.

In de eerste plaats de omzendbrief van het Duitse bestuur in België aan de geestelijkheid van het diocees Mechelen:

“Brussel, de 7^e januari 1915.

Na het voorbehoud, dat ik tegenover kardinaal Mercier gemaakt heb naar aanleiding van de agitatie en de gisting welke zijn herderlijk schrijven onder de bevolking zou kunnen verwekken, heeft hij mij schriftelijk en mondeling verklaard, dat hij geenszins een dergelijke bedoeling had en dat hij van zijn brief een zodanig gevolg niet verwacht had.

Zijn hoofddoel was de aandacht van de bevolking te vestigen op de noodzakelijkheid welke er voor haar bestaat om te gehoorzamen aan de bezettende macht, zelfs wanneer een Belgisch vaderlandslievende zich inwendig opstandig voelt tegen het Duitse bestuur. Dat intussen, indien ik als gevolg gisting vreesde, de kardinaal er niets tegen had dat zijn geestelijkheid zijn tweede schrijven en de verspreiding van het herderlijk schrijven verdaagde.

Dit overwegende, hernieuw ik mijn verbod van de lopende maand januari betreffende de voorlezing en de verspreiding van het herderlijk schrijven en vestig ik in het bijzonder de aandacht van de geestelijkheid op het feit, dat, indien zij handelde tegen dit verbod dat ik tot haar richt, zij in strijd zou komen met de bedoeling van de kardinaal. Een bedoeling die hij mij schriftelijk heeft uiteengezet.

(w.g.) Freiherr von Bissing.”

De tweede brief is het volgend schrijven van mgr. Evrard, deken van de St. Goedele, te Brussel.

“Mijnheer de pastoor,

Ik keer uit Mechelen terug. Ondanks het schriftelijk verbod, gisteravond ontvangen, wil zijne eminentie de kardinaal dat voorlezing van zijn schrijven geschiede. Dit schriftelijk verbod is onjuist. "Noch mondeling, noch schriftelijk, heb ik iets teruggenomen en ik neem niets terug van mijn vroegere instructies, en ik protesteer tegen het geweld dat aan mijn herderlijk ambt wordt aangedaan."

Ziedaar hetgeen de kardinaal mij gedictieerd heeft.

Hij heeft er aan toegevoegd: Men heeft alles in het werk gesteld om mij verzachtingen in mijn schrijven te doen ondertekenen; ik heb niet getekend. Thans beproeft men mijn geestelijkheid van mij te scheiden door haar het lezen te beletten.

Ik heb mijn plicht gedaan; mijn geestelijkheid moet weten of zij de hare zal doen.

(get.) Evrard."

Verbetering. In ons ochtendblad van heden is uit de Tijd een gedeelte van de tekst van het protest van kardinaal Mercier overgenomen. "toch, eindelijk, zo staat er in ons blad, is het mij toegestaan mij vrij te bewegen om andere bisschoppen van België te bezoeken."

Er moet staan: "dan, eindelijk, is het mij niet toegestaan mij vrij te bewegen, om de andere bisschoppen van België te bezoeken."

21 januari 1915

Ten bate van het "Werk voor vrouwen"-fonds en het Belgische steunfonds zal te Londen op 25 februari een tentoonstelling van kostbare kant geopend worden.

Er zullen zeldzame stukken uit Brussel ingezonden worden, die ten behoeve van de gebrek lijdende kantwerksters in België verkocht zullen worden.

23 januari 1915

Steun aan België uit Canada.

Londen, 22 januari. Naar de Daily Telegraph uit Montreal verneemt, zal heden of zaterdag het vierde Canadese stoomschip, geladen met voorraden voor de Belgen, uit Halifax vertrekken. Het is het stoomschip Trenegloss. De lading bestaat uit kledingsstukken en levensmiddelen.

Het Belgische steunfonds maakt nu aanstalten om vijftig scheepsladingen voedingsmiddelen te zenden. Ruime inschepingen komen daarvoor reeds binnen.

Naar de Frankfurter Zeitung uit Brussel verneemt zal vanaf 1 februari aanstaande een D-trein van Rijsel over Brussel naar Berlijn lopen. De trein, die met 70 km snelheid zal lopen, zal vermoedelijk ook restauratie- en slaapwagens hebben.

25 januari 1915

De Belgische regering heeft een nieuwe (de derde) serie Rode Kruispostzegels uitgegeven met portret van Koning Albert, groot formaat, ter waarde van 5, 10 en 20 centiem.

Kardinaal Mercier.

Havre, 24 januari. In antwoord op het telegram van koning Albert der Belgen inzake de aanhouding van kardinaal Mercier heeft de Paus tot de koning zijn dank uitgesproken en hem de verzekering

gegeven, dat zijn leed niet minder was dan dat van zijne majesteit, die zich overtuigd kan houden dat de paus ten opzichte van deze kwestie niet in zijn plicht te kort is geschoten.